

Hagyományok és változások Korondon.

Beszélgetés Páll Antalnéval

ABKAROVITS ENDRE (Eger)

Korond faluképe alaposan megváltozott az elmúlt évtizedekben. Míg először csak a díszkerámiát gyártó fazekasok száma szaporodott fel, s főleg a központban lakók kezdtek házaik elé, nyitott udvarukra kirakni portékájukat, mára mindenféle – gyakran giccses, nem korondi eredetű – áruval árasztották el a főutca több száz elárúsító helyét a kereskedők. Nincs könnyű helyzetben az a turista, aki előzetes információ nélkül próbál ráakadni a legjobb fazekasokra. Persze az utazók többségének nincs is ilyen ambíciója, különösen a társasutazások résztvevői elégszenek meg azzal, hogy ott vásároljanak, ahol kirakja őket a buszsofőr, az pedig sokszor – az árusítók bevallása szerint is – nem teljesen a véletlen műve, melyik ház előtt áll meg...

A huszadik század hetvenes, nyolcvanas éveiben is még egészen más volt a helyzet. Jóval kevesebb fazekas volt, ők is saját házaiknál árusítottak, s ha valaki kicsit is próbált előre tájékozódni, tudhatta, hogy kik azok a mesterek, akiket érdemes keresni, lakjanak bármilyen messze is a központtól. Közülük is talán a Páll család volt az, amelynek több tagja hírnevet szerzett Magyarországon is. A testvérek közül valószínűleg Páll Antal volt a legismertebb ideát, róla több portréfilm is készült, és a nyolcvanas évektől Kocsi Márta és Csomor Lajos A korondi székely fazekasság című könyve is hozzájárult ahhoz, hogy a magyarországi turisták elsősorban az ő házáat keresték a félreeső Tószegen. Páll Antal a kilencvenes években meghalt, de a fazekalást folytatja fia, ifj. Páll Antal, a kerámiák díszítését pedig továbbra is felesége, id. Páll Antalné Kovács Rozália végzi. Hasonlóképpen aktív még Páll Antal testvérei közül Páll Magdi és Páll Ágoston.

Korondon hagyomány, hogy magát az agyag előkészítését, a korongolást és még több, nehéz fizikai munkát főként a férfiak végezték, végzik, míg az edények díszítését, a „virágozást” az asszonyok. Ideális esetben ez a fazekas felesége volt, de sokszor külön személyt alkalmaztak e célra, ami nyilván költségesebb volt a fazekas számára. Tapasztalatom szerint a vásárlók zöme, különösen az egyszerűbb tárgyak esetében (tányérok, bokályok), nem a tárgyak formájának

tökéletességét figyeli, hanem a díszítés szépségét. Mégis az esetek többségében a fazekas neve került az edény aljára. Az alábbi beszélgetésben éppen ezért arra is kíváncsi voltam, hogy hogyan élte ezt meg a díszítő asszony. Beszélgetőpartnerem ezúttal – talán rendhagyó módon – nem egy fazekas, hanem egy virágozó asszony, Páll Antalné Kovács Rozália, aki szépen díszített edényeivel férje halála óta is nagy népszerűségnek örvend külföldön is (nem csak Magyarországon). Mivel már a nyolcvanas évek közepe óta személyesen is ismerem, azt is módomban van megállapítani, hogy művészete az idő előrehaladtával egyre jobban kiteljesedik. Ez a beszélgetés Páll Antal és tágabb családja sorsán, tevékenységén keresztül a korondi fazekasságról általában is igyekszik képet rajzolni.

A férjedről szóló filmekben említetted, hogy bár magad is fazekascsaládból származol, édesapád nem díszkerámiát készített, így virágozásra se volt szükség otthon. Ezért az edények díszítésének tudományát nem a szülői házból hoztad. Bár jártál két évig Bandi Dezső tanárhoz rajzolást tanulni – hasonlóan több, díszítést végző korondi asszonyhoz –, az edények virágozását igazából már csak férjed mellett sajátíthattad el. Volt-e ezen kívül még más, korábbi gyakorlati lehetőség?

Korondon volt egy kerámiagyár. Én már 16 éves koromban oda jártam dolgozni. Ott viszont elsősorban parasztedényeket csináltak, románok által kedvelt kománát (emléktorokra szánt edényt). Már ezeknél is volt némi írókázás, rózsákat festettünk az edényekre. Ezzel párhuzamosan jártam Bandi Dezső népművelő iskolájába, aki a marosvásárhelyi Népi Alkotások Házából jött, s a székely díszítés alapjait tulajdonképpen tőle tanultam meg. Aztán egész korán, tizenhét éves koromban férjhez mentem Páll Antalhoz, s tulajdonképpen ekkor, a férjemmel együtt adódott igazán lehetőség arra, hogy a díszítési képességeinket továbbfejlesszük.

Mindig furdalt a kíváncsiság – tekintve, hogy sok fazekascsaládban a férj korongol, az asszony díszít –, hogy vajon már esetleg a párválasztásnál szempont-e, hogy a fazekas igyekszik olyan élettársat találni, aki szépen tud festeni, vagy azért némi gyakorlással minden asszony egy bizonyos szintig el tudja sajátítani a virágozást. A ti esetetekben például szempont volt-e ez?

Nálunk ez érdekesen alakult. Egyrészt Antal tudta rólam, hogy tudok rajzolni, ő is a gyárban dolgozott eleinte, sőt ő is járt Bandi Dezsőhöz, bár nem rajzolni,

hanem szobrászkodni. Már kiskora óta szobrászkodott otthon az apja mellett, akinek szintén volt érzéke ehhez. Azonkívül Péterfi László is kijárt Marosvásárhelyről hozzájuk szobrászatot tanítani. Valóban úgy van, hogy a fazekaláshoz erős kéz kell, ezért alakult úgy, hogy a férfiak csinálták a korongolást, a nők pedig az írókázást, festést, mázolászt. A fazekaslegény sokszor igyekezett fazekascaládból választani a párját, de ez nem volt kizárólagos szempont. Végző soron nyilván a szerelem döntött, de a mi esetünkben a kettő szerencsésen egybeesett. De az igaz, hogy mivel a fazekasságból kellett, kell sok korondinak megélnie, a múltban sok ifjú fazekasnál szempont volt, hogy tud-e a lány szépen virágozni, manapság meg inkább az, hogy tud-e jól árulni. Azért is volt fontos, hogy az asszony tudjon virágozni, mert ellenkező esetben fogadniuk kellett erre a célra valakit, ami nagyon drága volt. Nálunk ilyenre nem volt szükség, kivéve, amikor még kicsik voltak a gyerekek, és még élt a férjem Katalin nevű testvére – aki sajnos igen korán, már 32 éves korában meghalt –, s aki besegített, mikor nem győztem a munkát, természetesen fizetség fejében.

A tanulás a továbbiakban hogy működött? Mert, gondolom, más dolog az, hogy valaki a papíron megtanul szép mintákat rajzolni, de más az, amikor egy edényen az írókából folyó festékekkel kell ezt villámgyorsan csinálnia. Feltételezem, hogy a kezdeti időszakban sok edény díszítése hagyhatott kívánnivalót maga után.

Ez valóban így van, mert százszor könnyebb ceruzával rajzolni, mint írókával. Van, akinek ezt nem is sikerül elsajátítania, s inkább csak a karcolást vállalja, ami sokkal jobban hasonlít a ceruzával való rajzolás technikájához. Az embernek nagyon határozott elképzelése kell, hogy legyen már az edény kézbevételekor, hogy mit akar rajzolni, menet közben nem nagyon lehet változtatni, javítani. Az elején persze fokozatosan sajátítottuk el a motívumokat. Én például a tulipánnal kezdtem, amit elég jól tudtam rajzolni. Egy darabig például csak tulipánt festettem. Kitettem magam elé tíz bokályt, s mindegyikre tulipános motívumokat raktam. Persze levelekkel kiegészítettem a felületet. Ez a tulipános időszak kb. egy hónapig tartott. Utána kezdtem a madarak rajzolását. De ugyan- ezt láthatod a múzeumokban, egyes tárgyakon egész kezdetleges minták vannak, más díszítéseken látszik, hogy azok már kiérleltek. A régi tárgyakon is vannak szebben, illetve gyengébben rajzolt díszítések.

Úgy tudom, nálatok időnként a férjed is díszített.

Igen, de csak a szarvasos motívumokat. Ahhoz értett, meg sok írókázásra nem is volt ideje.

A továbbiakban hogyan bővültek a díszítőelemek?

Részben gyűjteni kezdtünk, részben meg magamtól is kezdtem variálni a motívumokat. Ez utóbbit persze úgy igyekeztem csinálni, hogy megőrizsem a stílust, ne kavarjak bele össze nem illő dolgokat.

1. kép. Páll Antalné az árcsói vásáron, 2001 (Abkarovits Endre felvétele)

Hogyan váltak ismertté kerámiáitok otthon és külföldön a kezdeti időszakban?

Ez még 1966-ban kezdődött. Először Romániában, aztán Magyarországon. Mi még két évig dolgoztunk a gyárban, aztán engedélyt kértünk, hogy otthon űzhessük az ipart. (Apósoméék már korábban háznál dolgoztak.) Én már a gyárban kezdtem alkalmazni azokat a motívumokat, amelyeket Bandi Dezsőtől ta-

nultam a gyári edényeken szokásosak mellett. Otthon már csak mázas edényt csináltunk. Három hónapig tartott, amíg egy égetésre elegendő, katlannyi edényt elkészítettünk. Mikor ki voltak égetve, Antal megpakolt két zsákot meg egy hátizsákot velük, s bement Marosvásárhelyre olyan helyekre eladni ezeket, ahol erre feltehetően igény volt (szerkesztőségekbe, kórházakba, gyógyszerárakba, színházba stb.). Elsősorban az értelmiségi réteget kereste, akik értékelték ezeket a tárgyakat. Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Nagyváradon örültek, hogy van, aki ápolja ezt a fajta népművészetet. Így a híre is egyre terjedt. Tehát nem a magyarországi könyv révén lett a férjem ismert, különösen Erdélyben, bár Kocsi Márta és Csomor Lajos 1980-ban megjelent könyve feltehetően sok magyarországi figyelmét ráirányította.

Mégis, a nyolcvanas években már némi irigységet lehetett tapasztalni a faluban, s a magyarországi könyvnek tulajdonították ismertségét és népszerűségét.

Pedig már 1980 előtt is sokan jártak hozzánk Magyarországról is. Konkurenciánk is alig volt, hiszen alig néhányan csináltak mázas díszedényt a faluban, s még egészen a nyolcvanas, de inkább a kilencvenes évekig nem voltak azok a kirakodó árusítások, amit ma mindenütt látsz. Antal már 1974-ben múzeumot hozott létre a faluban. Egy történelemtanárral, Pászka Imrével összegyűjtötték a fellelhető régi edényeket. Az akkori tanácselnök, Balázs László tanárember volt, s ő is támogatta a múzeum ügyét, megvettek egy régi házat a múzeum céljára, s a férjemék berendezték. Tavaly volt ott egy emlékkiállítás Antal születésének 65. évfordulóján, s hosszabb távon is lesz ott egy fogas a férjem munkáival.

Azt hiszem, ezt a múzeumot még a Korondra gyakrabban járók közül se sokan látták, a rengeteg kirakodás elvonja az emberek figyelmét.

Pedig megvan, az unitárius templom oldalában található. Egy tanár gondozza, aki kérésre kinyitja.

Az mikor kezdődött, hogy tudatosan kezdtétek járni a múzeumokat, és gyűjtöttétek azokat a motívumokat, amelyek egykor a székely fazekasságra jellemzőek voltak? És hát itt hangsúlyoznunk kell a székely szót, mert a korondi

kerámia valamikor nem a ma ismert díszkerámia volt, hanem kifejezetten mázatlan, használati tárgyak készültek a faluban. (Bár úgy hallottam, már a XVI. század végétől, de különösen a XVII. századtól dokumentumok vannak arról, hogy a korondiak időről időre ilyet is próbáltak gyártani, de az udvarhelyi céhek tiltakozása miatt ezzel mindig le kellett állniuk, mert nekik uralkodói kiváltságlevelük volt erre.)

A korondinak korábban valóban csak az egyszer égetett, használati főző- és egyéb edények számítottak. (Tejforraló lábas, puliszkafőző edény, gyümölcs-passzírozó, vajköpülő, káposztafőző fazekak, búzas edények, kantakorsók víztárolásra, melyeknek „csics”-éből ittak is stb.) A mázas kerámia gyártása Korondon csak a XIX. század legvégén kezdett elterjedni. A múzeumunkban a legkorábbi mázas edények az 1930-as évekből valók. Azokon még csak egyszerű rózsás motívumok láthatók, nem pedig a manapság gyakori madaras, gyopáros, margarétás, életfás stb. Már apósoméék is kezdtek csinálni színes kerámiákat, de elsősorban a szászokra jellemző kék színűeket, már rendelésre is, például a negyvenes években Budapestre. Sőt Bandi Dezső a múzeumokból is kölcsönzött tárgyakat nekik, hogy a díszítésüket Magdiék elsajátítsák.

A székely fazekasságra leginkább jellemző színvilágot (zöld, kék, barna, sárga) hol találtátok meg leginkább?

Kézdivásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron, illetve ezen városok múzeumaiban, továbbá környékbeli falvakban, mint Makfalván, Küsmődön, Szolokmán stb. Például Küsmődön csinálták a legtöbb kályhaszemet kék-zöld színösszeállítással. De még a budapesti Néprajzi Múzeumban is tanulmányoztuk a székely edények díszítését. Antal könyvtára is bizonyítja, hogy az ide vonatkozó szakirodalmat is tanulmányoztuk.

Amennyire én tudom, ez a színvilág nagyon jellemző az anabaptista habánok edényeire.

Igen, tőlük sok mindent átvettek a székelyek. Róluk tudni kell, hogy 1620 után kezdtek szétrajzani Magyarországon, amikor a Katolikus Liga hadai a Prága melletti Fehérhegyen legyőzték a cseheket és morvákat, s velük együtt az

eredetileg Svájcból indult anabaptista irányzat híveit. Bethlen Gábor viszont szívesen fogadta a reformáció ezen ágának képviselőit Erdélyben, akik főként Morvaországból vallásuk miatt elűzött iparosok és bányászok voltak. Eleinte elsősorban Alvinc környékén telepedtek le. A XVIII. századra viszont már a székelyudvarhelyi fazekas céh névsorában is egyre több német és szláv nevű mester és segéd neve bukkan fel.

2. kép. Páll Antal, 1987 (Abkarovits Endre felvétele)

Létezik-e még cserekereskedelem? Tudom, régebben a fazekas a korsójáért például kapott annyi gabonát, amennyi belefért. Arról is hallottam, hogy helyi sós forrásokból megtöltött vizes korsókat adtak gabonáért. Csíkban még nemrégben is tapasztaltam, hogy pityókáért (krumpliért) gabonát vagy szőlőt kaptak regátiaktól.

Ez itt már megszűnt. Viszont továbbra is folyik az, ami évszázadok óta, hogy a fazekasok nem csak helyben értékesítik az áruikat. Korábbi századokban a helyi és környékbeli heti vásárok és sokadalmak mellett elsősorban az ókiráltságai (regáti) régiókba szállították szekérszám áruikat, mert az erdélyiek mellett a románok is igen szerették a korondi kerámiát. Manapság az ország legkülönbözőbb

részeiben, főútvonalak találkozásánál, turisták által látogatott helyeken, a Gyilkos-tótól Nagylakig sokfelé látni korondi edények árusítását.

Mi volt az oka annak, hogy a korábbi nagy fazekasközpontokban, mint Székelyudvarhelyen és Székelykeresztúron, ahol sokáig megvetéssel beszéltek a korondi fazekasokról, kontárokna tartották őket (mert ők nem tömörültek céhekbe, mint a városi fazekasok, nem rendelkeztek kiváltságlevelekkel, viszont rendkívül olcsón árulták portékáikat, ezért nagy konkurenciát jelentettek nekik, különösen a mázatlan edények területén), szinte teljesen kiveszett a fazekasság, míg Korondon ilyen virágzásnak indult?

Elsősorban az, hogy itt nagyon gyenge volt a föld, nem lehetett a földművelésből megélni. Különösen igaz ez a tószegi részére a falunak, ahol mi is laktunk, mert ott a föld még az átlagosnál is agyagosabb volt. Úgy is mondták, hogy a „vízen erről” (Tószegen) voltak a szegények (a fazekasok), a „vízen túl” meg a gazdagabbak (a földművesek). Ugyanakkor az emberek nem akartak elvándorolni vagy szolgának menni a gyengébb földű részekről sem, inkább nekifogtak cserepet készíteni. A használati, mázatlan edényekhez jó volt az egyszerű agyag, amit sokan a saját telkükön bányásztak.

Hát ez mára alaposan megváltozott, mert míg korábban valóban a „fazekas” szinte a „szegény” szinonimája volt (bár mindig akadtak a jobb módúak között is, akik korongoltak), manapság a fazekalással foglalkozók vagy/és fazekastermékekkel kereskedők közül sokan a környék legmódosabb vállalkozóinak számítanak! Valóságos paloták épülnek a faluban, amelyek messze meghaladják a család szükségleteit. Pedig óriási a konkurencia! Tófalvi Zoltán A sóvidéki népi fazekasság című könyvében már 1996-ban 253 olyan családot ír le, ahol vagy maguk fazekalnak, vagy egyéb módon a fazekasságból élnek (főleg kereskedéssel). S elnézve a főutcát, ez a szám csak nőhetett azóta, bár a fazekasáruk aránya a többi portéka között relative csökkenhetett. Ez már a fellendülő turizmus hatása?

Igen. A főutca a nemzetközi útvonal része, hatalmas mértékben megnövekedett a forgalom, mert itt nincsenek a településeket elkerülő autópályák. Ami sok falu számára átok, azt itt az évszázadok óta kereskedéssel foglalkozó nép hasznára fordította. De más vonatkozásban is nagyon változtak a dolgok az utóbbi évtizedekben. 1974-

ben még csak Áron Jóska bácsi, apósom (id. Páll Lajos) gyerekeivel, mi, Józsa János és Lajos volt az, aki egyáltalán mázas népi kerámiát csinált, de nem mindenki ezt a színvilágot használta, vagy nem is feltétlen olyan edényeket készített, mint mi. Áron Jóska bácsiék például figurás dolgokat csináltak. A zöld-kék-barna-sárga színösszeállításról mindig elmondjuk, hogy az nem korondi, hanem hagyományosan székelyföldi. Ezen belül voltak persze apróbb változtatások. Mi a barnát használjuk a kontúrvonalak megrajzolására, de például Kézdivásárhelyen kéket használtak erre a célra. Nagyon ritkán megjelent a régi edényeken a „földpiros”, ami egy speciális agyag természetes színe, nem a mostanában sokféle használatos piros szín.

A Páll család kerámiáit könnyű felismerni arról, hogy a sárga színe eltér a más helyeken látható sárgáktól. Ez a család találmánya, s féltve őrzik, mint valami speciális receptet? Vagy egyéb okokból ragaszkodtok hozzá, jöllehet a ti sárgátokat nem is lehet kétszer égetni, s ezért plusz munkát is igényel?

Ez a hagyományos sárga, és mi úgy gondoljuk, hogy ha szép, tüzes sárgát akarunk, akkor ez az igazi. Nincs semmilyen különleges receptje ennek a sárgának, amit mi titkoltunk volna. Valószínűleg a fazekasok többségének egyszerűbb, ha a mázálás előtt, már az első égetéskor ki tudnak égetni valamennyi színt.

Bár egyrészt látom, hogy Te is állandóan törekszel a motívumok megújítására, de alapvetően ragaszkodtok a székelyföldi fazekasságra jellemző színekhez, míg több helyen már az elképzelhető összes színben készítenek fazekasárut.

Én már kitartok emellett! A fiam most szobrok készítésével is foglalkozik, de ugyanezt a színvilágot használja.

Amikor az egyik filmben említetted, hogy már amikor kezdedbe veszel mondjuk egy bokályt, annak az alakja adja, hogy milyen díszítés kerülhet rá. Egy laikusnak minden díszítetlen bokály egyformának tűnhet, s nem gondolná, hogy „Na, erre az edényre most csak gyopáros, vagy vízfolyásos, vagy madaras stb. illik!”.

Hát valóban, amikor kiteszek magamnak egy sor bokályt, első látásra úgy tűnhet, hogy azok nagyon hasonlóak. De amikor megcsinálom először a csíko-

zást, akkor kiderül, hogy például az egyiknek nagyobb hasa van, s akkor már látom, hogy erre nem tudnék rátenni egy szarvast. De már a csíkozást is eleve különbözőképpen csinálom, a csíkok az edényre egymástól eltérő távolságban kerülnek meghúzásra, s már akkor bennem van, milyen díszítést szánok rá.

Az a fajta agyag, amit palának hívtok, s amiből a díszkerámiát csináljátok (mert az egyszerű agyag inkább használati edények készítésére alkalmas), s a falu határából hozzátok, az közösségi tulajdon vagy meg kell vásárolni?

Most már újra az, meg a kollektivizálás előtt is az volt, csak alatta volt egy időszak, amikor fizetni kellett érte. Korábban, még a kilencvenes évek elején is, mi magunk bányásztuk a nekünk szükséges adagot, s hoztuk haza szekérrel. Most már van, akinek az a foglalkozása, hogy szállítja a fazekasoknak. Így csak a szállításért kell fizetni, magáért a paláért nem. A pala előkészítése a korongolásra – az égetés mellett – az egyik legnehezebb munka.

Mivel nincs alkalmam a Páll család összes tagjával elbeszélgetni, ugyanakkor tudom, hogy férjed mellett még többen neves fazekasok vagy virágozók voltak, vagy még mindig azok, ezért szeretném, ha férjed testvéreiről is ejtenénk szót, a részletes bemutatás igénye nélkül. Azok közül, akik testvérei közül nem lettek fazekasok, íj. Páll Lajos a legismertebb, aki költő és festőművész, s mint egy öt közsöntő szép albumban a minap láttam, épp betöltötte 70. évét. Neki számos verseskönyve jelent meg, többnyire a saját illusztrációival, képeinek reprodukcióival. Festményeiből Magyarországon is több kiállítást láthattunk, legutóbb a budapesti Vármegye Galériában. Róla az is köztudott, hogy az 1956-os forradalommal való szimpatizálása miatt 1958-ban hat év börtönre ítélték, amiből négyet le is kellett ülnie. Úgy tudom, idősebb Páll Lajoséknak 18 gyereke született, akik közül kilencen éltek meg a felnőttkort.

Így van. Legidősebb testvére volt Erzsébet, aki – nők között eléggé kivételes módon – nemcsak díszített, hanem korongolt is, különösen ifjabb korában. 1998-ban halt meg. Anna nem fazekalt, Pesten él. Lajos volt a következő testvér, majd Antal következett a sorban. Elviráék szintén fazekalnak, de ők mósedényt csinálnak románoknak. A következő testvér Magdi, aki férjével, Györfi Imrével szintén híres fazekas-házaspár. Magdi már harmadikos korában díjat nyert Bukarestben. Ő Katalival sokáig virágozta édesapja kerámiáit, s annak halála után is még több évig otthon

dolgozott. Amikor id. Páll Lajos meghalt 1967-ben, a következő testvér, Guszti (Páll Ágoston) vette át a műhelyt, de a korongolást egy ideig csak egyéb munkái mellett csinálhatta. Évekig a fogyasztási szövetkezetnél fogta össze a fazekasokat, előbb ott-hon, majd megyei szinten Csíkszeredában. 1985-től a kerámiagyár igazgatója lett, de közben a hetvenes évek első felétől már feleségével, Koszta Veronikával saját műhelyükben is dolgoztak. Fiai közül elsősorban Árpád az, aki továbbviszi a mesterséget. (Elsősorban kályhacsempéket csinál.) Páll Ágoston két éve 26 fazekas részvételével létrehozott egy olyan összefogást („Életfa” Korondi Fazekasok Szövetsége), amely nemcsak a hagyományok ápolását tűzte ki célul, pályázatokon vesz részt, hanem pünkösdkor külön fazekas kiállítást szervez, amit külső szakértők zsűriznek, s ezzel egyúttal – a sok kereskedővel szemben – a korondi fazekasság, a minőség becsületét akarják visszahozni. A fiam is tagja ennek a társulásnak. Gusztit követte korban a nagyon tehetséges Kati, aki, mint említettem, sajnos fiatalon elhunyt. A legfiatalabb testvér, Ilona más foglalkozást választott.

Tehát Magdi és Guszti az a családból, aki – rajtatok kívül – házastársával a mai napig folytatja a mesterséget, és színviláguk megegyezik a tiétekkel. Az alapvető hozzáállás, úgy tűnik, hasonló volt, hiszen az alapokat mindenki id. Páll Lajos műhelyében sajátította el, az már egy másik kérdés, hogy a párválasztás után ki mikor alapított saját műhelyt. Az eddigiek alapján ez Guszti és Magdi esetében a hetvenes években lehetett. Volt együttműködés a családok között, vagy inkább a másik is konkurenciának számított?

Mindenki járta a saját útját, fejlesztette ki a neki legjobban tetsző motívum-rendszert, edénytípusokat, értékesítette a maga termékeit, ahol tudta. Bár alapvetően ugyanazokat a motívumokat használjuk, mi mindnyájan megismerjük a saját kezünk munkáját ezer közül is. Aztán mindenkinek ott volt a nagy családja, a sok gyerek (nekünk négy, Gusztinak hét, Magdinak négy saját és egy fogadott), akiket fel kellett nevelni.

A ti gyermekeitek közül hányan folytatják a mesterséget?

Erzsike a legnagyobb lányunk, ő nagyon szépen fest, bútort is, s bár Korondon laknak, de boltjuk is van Sinaia üdülőhelyen, így pillanatnyilag kevesebbet tud foglalkozni kerámia készítésével, de hosszabb távon ehhez szeretne visszatérni.

Melinda Pesten lakik. Ő is nagyon szépen festett, de egy betegség következtében ezt már nem tudta folytatni. Anti folytatja édesapja mesterségét. Ő nagyon sokoldalú tehetség, nagyon jól fazekal (rengeteg időt töltött az apja mellett), szobrászkodik, rajzol is, de volt olyan időszak, amikor leginkább zenével foglalkozott volna. A negyedik Rózsika, ő is megtanult festeni, de most Udvarhelyen laknak.

Én azt hiszem, hogy aki például a bokályok közül válogat vásárláskor, az nem annyira a bokályok alakja közötti különbséget nézi, hisz – ahogy már beszélünk róla – a laikus nem is nagyon látja a különbségeket, hanem a díszítést. Mégis az edény alján általában a fazekas neve olvasható. Hogyan élték, élük meg ezt a virágozást végző asszonyok? Elfogadják természetes állapotnak, vagy azért bántja egy kicsit az önérzetüket? A Te nevedet is csak a férjed halála óta látom időnként a cserepek alján, bár most meg már néha Antiét.

Azt szoktuk mondani, hogy egy név is elég! Őszintén szólva, sose fordult meg a fejünkben, hogy két nevet is kellene írni a cserepek aljára, vagy felváltva valamelyikünkét. Sose voltam emiatt féltékeny! Valóban, csak mióta meghalt a férjem, azóta kerül a *Páll Antalné* vagy *Páll Antalné Róza* az edények aljára. De mióta a fiam is korongol, azóta időnként valóban *Páll Anti* szerepel rajta.

Férjed 1993-ban halt meg. 1991-ben portréfilmeket láthattunk róla a televízióban Magyarországon 50. születésnapja alkalmából. (A korondi korongozó, rend. Sófalvi Melánia; Tálasak, csiprok, bokályok, rend. Hell István.) Tudom, hogy a román televízióban már korábban is készítettek filmeket róla (és a család több tagjáról), de nálunk újra sokak figyelmét ráirányították. Feltűnő volt viszont, hogy mindegyik filmben úgy beszélt tevékenységéről, életművéről, mint aki tisztában van vele, hogy már nem sok ideje van hátra. Fokozottan így van ez az utolsó, 1993-as filmben, ahol az elején még nyilatkozik is, de a film már a temetésével zárul. (A szépteremtő Páll család, rendezte Veres István.)

Igen, mintha megérezte volna. Az orvosok meg későn vették észre, hogy veseelégtelensége van.

Ti sokáig azon kevés kivétel közé tartoztatok, akik nem tartották szükségesnek, hogy boltot nyissatok a főutcán. A korábbi hírnév elég volt ahhoz, hogy a félreeső, meglehetősen járhatatlan utakon megközelíthető házatokban is felkeressenek titeket

vásárlóitok. Egy ideje láthatóan ezt az álláspontot felül kellett vizsgálnotok, s előbb egy kis pavilont nyitottatok a főutcán, majd fiad egy házat is épített mögéje.

Hát igen, mert a legtöbb turista busszal jön, megállnak valahol, kapnak egy órát vásárlásra. Volt, aki próbált ennyi idő alatt is kiszaladni hozzánk, de a többség kényelmes. Ezért kellett ezt a kis pavilont csinálni, mert hogy ha még nem is itt állnak meg a busszal, ha minket keresnek, ide hamarabb el tudnak érni a főutca egy másik pontjáról.

Fiad házában két éve berendeztetek egy emlékszobát id. Páll Antal tiszteletére, ahol most beszélgetünk. Nagyon szép a festett bútorzat, amit még a régi házból ismerek, a hagyományos vetett ágy, s hát mindenek előtt itt számos szép kerámiát láthatunk. Ezek kizárólag az általa készített cserepek?

Igen, itt csak olyan cserepek vannak kiállítva, amiket a férjem készített.

Egyelőre nem valami szembetűnő a múzeumot jelző tábla!

Valóban, majd újra kell csináltatni! De a megnyitása óta eltelt rövid idő alatt is már számos híres ember kereste fel az emlékszobát, amit a vendégkönyv is tanúsít.

De Te maradtál továbbra is a régi házban!

Igen, ott vagyok egyedül, de nem unatkozom, reggeltől estig dolgozom, s ha hazajön valamelyik gyerekem, ott lakhat nálam.

Az új házzal kapcsolatban még egy érdekes dologról hallottam: elektromos kemence található benne! Ezek szerint felhagytatok a hagyományos katlanban való étetéssel? Sose felejttem el, a kilencvenes években egyszer segédkezhattünk egy kollégával nálatok a katlanból való kipakolásban a második étetés után. Ami meglepett, az az volt, hogy mennyire ujjongtál, hogy milyen szépek lettek a cserepek. Addig azt hittem, hogy a fazekasoknak ez egy rutin művelet lehet. Ekkor tudato-

sult bennem, mekkora kockázattal járhat az égetés, esetleg hónapok munkája mehet kárba. Gondolom, ez magyarázza az elektromos kemence felszerelését.

Hát igen, százszor könnyebb így égetni, és a színeket is ugyanúgy ki tudjuk hozni, mint a hagyományos katlanban. Ha sok edény összegyűlik, az első égetést még mindig otthon csináljuk a fatüzelésű katlanban. Utána lehozzuk őket ide, és a második égetést már itt végezzük a sárga szín rávitele és a mázálás után. A hagyományos kemencében történő égetés valóban nagy kockázattal járt, az elektromosban negyedannyi kárunk sincs. Gondold el, ha a fás katlanban nem sikerült az égetés, három hónap munkája mehetett kárba, amit negyedmagaddal végeztél. A katlan kibontását megelőző éjszaka annyira izgultunk, hogy aludni se tudtunk. Hogy vajon jókor hagytuk-e kialudni a tüzet? Nem kellett volna még egy tüzet tenni? Vagy esetleg már így is túl sokat égettük? Mert ha sok tüzet teszel, akkor megsül az egész, a színek odalesznek. Ha meg nem kapott elég tüzet, a szín matt maradhatott. Bár még ez volt a kisebbik rossz, mert még egyszer be lehetett gyújtani a tüzet.

Mennyi égethető ki az elektromos kemencével egyszerre a hagyományoshoz viszonyítva?

Csak egy tizede!

A nagyobb biztonságon kívül más okok motiválták-e az elektromos kemencére való átállást?

Nagyon megdrágult a tüzelőfa is.

Az, hogy a kilencvenes évekre ennyire megszorodott a fazekasok száma, a keresleten kívül minek volt köszönhető? Kellott ehhez a tevékenységhez valami engedély, valamilyen szakmai vizsga, vagy bárki belevágatott?

Működési engedély kell, de nincs képzéshez kötve. A legtöbben olyan családban nőttek fel, ahol a szülőktől elsajátíthatták a szakmát. Nincs is, ahol tanulni lehetne ezt iskolában. Művészeti iskola van Udvarhelyen, de népi kerámiát nem tanítanak sehol. Magyarországon jobban vannak ilyen iskolák.

Mégis a múltban már többször láttam korondi mestereknél, hogy tehetséges magyarországi fiatalok próbálták meg elsajátítani a korondi kerámia készítését. Ezek, Magyarországra visszatérve, gyártanak „korondi” kerámiát? Időnként látni vásárokbán az itteni edények színvilágára emlékeztető alkotásokat.

Nálunk is volt több fiatal, s volt, hogy szépen tudott rajzolni, de a többszínű festés nem ment neki, másnak inkább a korongolást sikerült megtanulni, az írókázást nem. De olyanról nem tudok, hogy valaki Magyarországon gyártana „korondi” kerámiát, bár vásárokbán magam is láttam olyan cserepeket, ahol korondi edényeket próbáltak lemásolni egy az egyben, ami hol jobban, hol kevésbé sikerült.

Minden év augusztus első hétvégéjén van egy kerámiavásár Árcsón, Korond határában. Valamikor ennek nagy volt a becsülete, a fazekasok igyekeztek az árujuk javát ott bemutatni, díjakat elhozni. Mostanában viszont azt hallom, hogy jöllehet van egy helyi szabályozás, hogy az árcsói vásár idején nem szabad kinyitni az árusító helyeket a faluban, a legtöbben inkább kifizetik a büntetést, de nem mennek ki Árcsóra, inkább a házuknál, boltjukban árulnak.

Így van. A szervezők is elbizonytalanodtak, a sértődések miatt ki se merik választani a legszebb kerámiákat. Sokan vannak, akik a legjobbnak tartják magukat. Ráadásul az árcsói vásáron részvételi díjat kellene fizetni, a büntetés meg hamar visszajön, ha kinyitnak a főúton. Guszti pünkösdi fazekas vásár kezdeményezése a főutcán a régi árcsói vásároknak ezt a funkcióját pótolhatja.

A nem magyar vásárlókat mennyire érdekli a korondi kerámia? Úgy tudom, neked kiállításaid voltak Németországban, Ausztriában is. Oda ugyanolyan anyaggal készültél?

Meg kell említeni, hogy a korondi kerámia nem csak az erdélyi és magyarországi magyarok között népszerű. A faluban megálló vásárlók egy jelentős része román, s mint már korábban szó esett róla, hosszú hagyománya van az eleve románoknak szánt edénytípusok szállításának a Kárpátokon túlra. Ami az ausztriai és németországi kiállításokat illeti, azt hittem, ott inkább a kék színű, szász kerámiának lesz nagyobb sikere, de azért vittem a székelyföldi színekkel festett anyagból is. Meglepetésemre, az utóbbinak nagyobb sikere volt.

Végül, most már nem a füzekalással kapcsolatban, hadd kérdezzem meg, hogyan változott meg a falusi élet. Valamikor táncos alkalmakkor volt elsősorban módja a fiataloknak ismerkedni. Sok kitűnő táncos és zenész is kikerült Korondról. Ezek a táncházak, vagy nem is tudom, hogy hívták helyben, meddig tartottak, s vannak-e még hasonló közösségi szórakozási alkalmak manapság?

Felénk báloknak hívták őket. Amikor én lány voltam, minden vasárnap délután volt bál. Akkor az volt a szigorú szülői elvárás, hogy naplemente előtt otthon kellett lenni minden fiúnak, lánynak. Nagyon híres táncsoportja volt Korondnak. Antal is, én is a tagjai voltunk. Kedd és csütörtök este mentünk táncpróbára. Így mi nemcsak a gyárból, hanem már korábbról, a táncsoportból is ismertük egymást. Én már tízéves koromban kezdtem táncolni a gyerekcsoportban, majd folytattam a nagyobbaknál. Elsősorban sóvidéki, székelyföldi táncokat jártunk. Mentünk szerepelni Marosvásárhelyre és egyéb helyekre. Később a táncsoport, a vasárnapi bálók megszűntek, jött a diszkó, s mostanában vannak megint próbálkozások egy táncsoport működtetésére.

Részesítettek-e valamilyen hivatalos elismerésben tevékenységédért?

Tavalyelőtt Bartók Emlékdíjat kaptam.

Korond, 2008. július 24.

XI.

Pál Magdi standja Árcsón, 2001 (Abkarovits Endre felvétele)

